

Sunčica Vučaj

LEZBEJSKI INTIMNI REČNIK: coming out

**Beograd/Novi Sad
2013**

Sunčica Vučaj
Lezbejski intimni rečnik: coming out

Dizajn i i ilustracije i fotografija
Dragana Garić

Prelom
Dragana Garić i Alex Ajvi

Lektura
Biljana Ellen

Izdaje
**SOS konsultacije za lezbejke /Gayten & Savetovalište za lezbejke
Novosadske lezbejske organizacije NLO**

Finansira
 HEINRICH BÖLL STIFTUNG
JUGOISTOČNA EVROPA
The Heart & Hand Fund

Štampa
MarDox

Tiraž
600

Beograd
Decembar 2013

Lezbejski intimni rečnik: coming out

U potrazi za sopstvenim glasom (i imenom)

Autovanje je proces koji ćemo prolaziti uvek iznova. Kada jednom naučimo kako da se nosimo sa tim, sve postaje lakše.¹

Brošura koja se nalazi pred tobom je nastala u želji da podstakne razumevanje jednog od mnogobrojnih aspekata razvoja lezbejskog identiteta koji je (iako ga ovde donosimo na engleskom jeziku) i dalje široko poznat baš pod nazivom *coming out*. Ovaj termin je veoma rasprostranjen u upotrebi i u našem jeziku (može se čuti i reč *autovanje*) i zapravo označava doživotni proces istraživanja lezbejske ili homoseksualne orijentacije, uključujući deljenje i razmenu tog iskustva sa porodicom, prijateljima, kolegama i koleginicama na poslu, školi, ali i sa širom društvenom zajednicom. *Coming out*, zapravo označava složen proces prepoznavanja, prihvatanja, izražavanja svoje seksualne orijentacije sa drugima, a pre svega i prvo sa – sobom.

Odabrale smo naziv rečnik za naslov, jer je proces o kome je ovde reč jedan od primarnih za razumevanje identiteta koji ovde uglavnom nazivamo lezbejskim i drugo zato što je neminovno povezan sa objašnjenjem još nekih termina koje smo pokušale da objasnimo dalje u ovom tekstu. Nazvali smo ga intimnim, jer govori o veoma ličnom procesu koji započinje od nas samih.

Heteronormativnost polazi od pretpostavke da su svi ljudi heteroseksualni i da je to jedino ispravno, da heteroseksualnost preovladava kao jedini prirodni oblik seksualnog i emotivnog izražavanja. Kao društvena norma ona pretpostavlja da je heteroseksualna orijentacija jedina moguća.

¹ Šta ti srce kaže, Lične priče lezbejki o coming out-u, (ur. Ljiljana Živković), (str. 72), 2006., Beograd, Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava. U elektronskoj verziji se publikacija može naći na: www.labris.org.rs

Tako uspostavljena kultura izrazito neguje društvenu klimu u kojoj su između ostalih, lezbejke diskriminirane, a kao posledicu te zakonitosti imamo situaciju da društvo obezvređuje, negira ili ne podržava čitav jedan raspon iskustava koje imaju žene koje vole druge žene.

Coming out proces, otuda, podrazumeva za većinu neheteroseksualnih osoba jedan veoma intenzivan proces tokom koga je potrebno prevazići čitav niz poteškoća. Reč je o dugoročnom procesu kroz koji na razne načine prolaze devojke i žene koje su osvestile da nemaju želju za emocionalnim i seksualnim ispunjenjem kroz odnose sa muškarcima. Uprkos trajanju i izazovima, jednom otvoren ovaj proces može da podstakne na dublju vezu sa sobom i zalaganje za samu sebe. Iako intenzivan po dinamici, on može da bude vrlo osnažujući.

Mnoge žene i devojke kojima se dopadaju druge žene, biraju da sebe ne nazivaju lezbejkama. Za neke je ta reč opterećujuća, teška, strana i otežavajuća, jer je u nju upisan ogroman patrijarhalni teret. Za one koje su religiozne ili nemaju socijalna (i druga) iskustva u lezbejskim i/ili aktivističkim zajednicama, razumemo da će se opredeljivati za neke druge reči kojima će imenovati svoju emotivnu i/ili erotsku povezanost sa drugim ženama. Neke druge, naprotiv, teže da u svom radu na sebi prigrle i povežu se sa rečju lezbejka i ostvare najdublje doživotno prijateljstvo i radost u toj identifikaciji. Neke treće, opet istražuju vrlo pomno svoju seksualnost, ne žele da prihvate reč lezbejka, jer ne žele da imenuju jedan identitet, u želji da se osećaju slobodnima da dalje istražuju... Neke četvrte, koriste termin lezbejka kao politički termin, za razliku od onih koje se sa istim identifikuju više kao sa "intimnim". Neke mlade devojke sebe nazivaju *kvir* (*queer*, eng. – nekada je označavao žargon za homoseksualnost, kao i za homofobično ruganje kao npr. „čudno“, „nastrano“, „neobično“, dok danas otprilike označava zajednički izraz za grupaciju ljudi kulturom marginalizovanih seksualnih

samoidentifikacija, gde se ponekada pronalaze i lezbejke koje biraju radije tu odrednicu nego neke druge) ili gej devojkama i sl. U ovoj brošuri ćemo najviše koristiti reč lezbejka, jer kao što je *coming out* proces kao naša glavna tema na ovim stranicama, pokušaj ostvarenja dugoročne saradnja sa unutrašnjom sobom, tako je promišljanje o povezanosti sa rečju lezbejka, kao imenovanje sebe, sastavni (ili mogući) deo tog istog procesa.

Primeri koje ćeš naći na ovim stranicama su nastali kao plod dugogodišnjih razgovora sa ženama i devojkama koje su prepoznale važnost razmene svojih iskustava sa drugima. Neke od rečenica su zabeležene i na radionicama ili tokom konsultacija za lezbejke koje smo pokrenule u zajednici pre nepune dve godine (informacije možeš naći na kraju brošure). Zahvalne smo što možemo da sva ta različita iskustva iz naše lezbejske zajednice podelimo sa tobom sa željom i nadom da će ti biti korisni u tvom procesu osnaživanja, ali i svim onima koji su zainteresovani da nam na tom putu budu podrška.

Različiti modeli *coming out*-a

Postoji opisano nekoliko modela razvoja lezbejskog identiteta u procesu *coming out*-a. Jedan od najpoznatijih je model koji je još početkom osamdesetih u teoriji opisala Dr Vivijen Kas, australijska klinička psihološkinja, psihoterapeutkinja i lezbejka koja se bavi istraživanjem u oblasti seksologije.²

² Posebno je interesantna njena priča o *coming out*-u porodici, ali i razmišljanjima koja su je navela kao mladu psihološkinju da se autuje velikoj grupi ljudi. Priča se može pronaći na Internetu, gde je objavljena na engleskom jeziku

Kas model se sastoji od šest faza opažanja i ponašanja. Opisani su kao zasebni periodi tokom kojih prolaze lezbejke, *trans* žene, žene koje vole žene u procesu *coming-out-a*. Po ovom modelu imenovani su sledeći periodi:

- ◇ konfuzija
- ◇ upoređivanje
- ◇ tolerancija
- ◇ prihvatanje
- ◇ ponos na lezbejski identitet
- ◇ sinteza

Iako opisuje pojedinačne stadijume, ovaj razvojni model u svom pristupu polazi od činjenice da ima žena i devojaka koje tokom svog života obnavljaju neki od perioda u tako složenom procesu kao što je razotkrivanja identiteta (sebi i drugima). Takođe, ovaj model može biti sličan procesu kroz koji prolazi većina LGBT osoba, ali ne pretpostavlja da je taj proces identičan za svaku pojedinu osobu, kao što ni ne pretpostavlja da ovaj sled perioda predstavlja nužno pravilo. Ona naglašava i to, da ne moraju sve žene kojima se dopadaju žene ili koje se identifikuju kao kvir, *trans* žene ili kao lezbejke da prolaze jednoznačno kroz sve stadijume razvoja. Poslednji stadijum po ovom modelu podrazumeva značajnu otvorenost, kao i povezanost sa nekom širom zajednicom koja ne podrazumeva samo manji broj prijatelja i prijateljica i (eventualno) porodicu.

Ovo nije jedini model na osnovu koga možemo razumevati složeni proces *coming out-a*. Postoje i mnogi drugi. Ovaj smo odabrale da razmatramo u ovoj brošuri, jer je prvi opisani u teoriji i zbog toga što je kao takav imao veliki istorijski uticaj - uprkos izrazito rasprostranjenom nerazumevanju, polazio je od činjenice da je lezbejska egzistencija normalnost.

Konfuzija identiteta “Da li sam to stvarno ja?”

Autovanje i sve što se oko toga dešavalo je bilo prilično bolno za mene. Jednostavno nisam bila spremna na tako nešto. Bila sam uplašena, jer nisam verovala sebi. Moje samopouzdanje je značajno slabila i moja porodica. Nakon toga sam bila i kod psihologa na razgovorima. Dok sam prolazila kroz sve to, ja sam potajno čitala o tim stvarima. I shvatila sam, zapravo, da sam to ja. Takva sam, i to je to. Ali, ja sam došla i do zaključka i da ne mogu da ga prihvatim. U porodici su mi ubacili u glavu da je to bolest (znam da nije) i ... dalje ne mogu u potpunosti da pređem preko toga da sam lezbejka.

Emocije mog prvog autovanja samoj sebi su bile: ponos, topli jeza, radost, sreća, pa čak i jedna mala suzica. Radosnica.

Ova faza počinje prvim osveščivanjem misli, osećanja, kao i osećaja privlačenja u odnosu na druge žene. Prisutna su osećanja zbunjenosti i unutrašnjeg nemira. Pojedine devojke i žene sebi postavljaju pitanja, poput: *Ko sam to zapravo ja?* Odgovori su na početku obično raznovrsni i kreću se u širokom rasponu od odbijanja i/ili poricanja sebe kao žene kojoj se dopadaju druge žene, pa sve do (samo)prihvatanja.

Upoznavanje sa mojom prvom devojkom i veza sa njom je bila nešto najlepše što mi se dogodilo u životu! Jedna jedina stvar zbog koje žalim u vezi sa tim jeste to što mi se to nije desilo ranije.

Za neke je ovo period u kome će neke možda izbegavati informacije o lezbejkama, odbijati sve što (se zna da) ima veze sa lezbejskim ponašanjem, kulturom i sl. Neke često nazivaju svoje ponašanje povezano sa drugim devojka i ženama eksperimentisanjem, *posledicom pijanstva, incidentom, traženjem sebe...* U ovoj fazi su moguće snažne emotivne veze, nekada i bez seksualnog kontakta.

Postepeno počinje period intezivnijih kontakata i upoznavanje sa drugim ženama. Većina obično izbegava ili je nerado spremna da razotkrije razmišljanja o svom identitetu i/ili novim iskustvima bliskim prijateljima, naročito onima za koje se pretpostavlja da su lezbofobični, ali i porodici, i to najčešće usled straha zbog mogućeg odbacivanja.

Trajanje ove faze može biti mesec do godinu dana, a nekada ostaje permanentna. Razlozi za konfuziju su različiti: promenjena slika sebe, uključujući osećanja da smo seksualno i uopšte drugačije, zatim da imamo slična, ali i različita iskustva heteroseksualnog i homoseksualnog uzbuđenja, kao i ponašanja, nedovoljno ili neodgovarajuće znanje ili dostupnost informacija o osobama čija je seksualnost drugačija od heteroseksualne, nikakav ili veoma slab kontakt sa modelima uloga ili životom drugih lezbejki u porodici i rodbini, školi, bližem i širem socijalnom okruženju, kulturi.

Imala sam 16 godina i živela sam u to vreme sa mamom i babom. One su osetile da imam neki problem (a koga ja lično nisam bila svesna) i shodno tome su me pozvale da razgovaramo... Nisam se tada osećala tako da imam nekih problema, ali je u meni nešto tinjalo i ja sam znala da sam kod sebe primetila da mi se dopadaju devojke, a ne muškarci... Nisam imala problem da im kažem, ali mi i nije bilo baš sasvim lako.³

Pojedine devojke i žene u ovom periodu osećaju unutrašnji nemir. Važan faktor u razumevanju ovog i sličnih stanja i osećanja (npr. straha) predstavlja stigma koja prati lezbejsku egzistenciju. Često je prisutna i osuda koja stvara osećanje krivice i tendenciju prikrivanja identiteta koja u većoj ili manjoj meri otežava ostvarivanje kontakata u okruženju sa drugim lezbejkama, gej muškarcima, kvir osobama.

³ Šta ti srce kaže, Lične priče lezbejki o coming out-u, (ur. Ljiljana Živković), (str. 25), 2006., Beograd, Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava

U ovoj fazi je moguć susret sa brojnim poteškoćama i potrebama da se izade na kraj sa onim što zovemo internalizovanom homofobijom. To je jedan složen termin i odnosi se na čitav spektar gledišta koji uključuje razmišljanja ili radnje u kojima negiramo lezbejski aspekt svojih osećanja, fantazija ili ponašanja, zatim razne pokušaje da se otresemo emocija i ponašanja koji su vezana za isti pol, različite vrste izbegavanja – npr. određenih informacija kojim bi se potvrdio naš lezbejski ili neki drugi identitet koji nas povezuje sa drugim ženama. Za neke može da se ogleda u inhibiranom ponašanju ili interesima koji su u vezi sa ženskom seksualnošću, ograničavanju kontakata sa muškarcima kako drugi ne bi uočili nedostatak heteroseksualne želje, distanciranju od drugih lezbejki kroz lezbofobično ponašanje poput rугanja ili napadanja drugih lezbejki, zloupotrebi alkohola i/ili droga) i samoredefinisanju smisla svojih osećanja, ponašanja i želja, poput:

Nisam lezbejka; Zapravo, ovo je samo faza; Napila sam se, u stvari, to je; To je bilo samo jednom ili Ja sam verovatno biseksualna.

Na kraju ove faze se obično javlja postepeno prihvatanje da su osećanja, želje i ponašanje koje su povezane sa drugim ženama. Rezultat je često taj da nastaje potreba za tražanjem za dodatnim informacijama o svojoj egzistenciji. Osećaj izolacije se obično snižava prihvatanjem činjenice da lezbejke zapravo postoje i da su deo sveta, njene okoline, mesta u kojem živi... da nije jedna jedina. U ovom procesu je ključno da imamo osobe od poverenja sa kojima možemo da podelimo svoje misli, dileme, svoju zbunjenost.

U ovoj fazi ključna podrška se sastoji i u nedvosmislenoj potvrdi da lezbejke postoje, da ih ima među nama, iako su često nevidljive sa svojim identitetom i da je to tako zbog izrazite društvene stigme, zatim da su to stvarne osobe koje imaju različite živote (a ne da postoje samo na filmu, da to nije “moda” koja je došla i isključivo dolazi ili se uvozi sa Zapada ili EU i slično, a što možemo ponekada i često da čujemo u našem društvu).

Moji roditelji su otišli kod socijalne radnice da razgovaraju o mom autovanju. Osećali su se da im nedostaju informacije. Nisu mi to rekli odmah, nego kasnije kada smo ponovo pričali. Ponavljali su mi da je sve to čudno u vezi mene, jer sam ja već izašla iz adolescencije (imala sam 23 godine) a njima je socijalna radnica rekla da je preispitivanje seksualnosti karakteristično za period adolescencije, znači ne baš za moje godine. Njen zaključak je bio da je verovatno u pitanju neki poremećaj, pa je savetovala moje roditelje da se obrate lekaru. Ja se nisam slagala sa tim, pa je to je dovelo do još većeg nerazumevanja među nama.

Iako je ovo početna faza u formiranju lezbejskog identiteta, pojavljuju se neke od mogućih potreba, a na koje je potrebno da odgovorimo ako želimo da budemo njena podrška: npr. da joj bude dozvoljeno da bude neodređena u vezi sa sopstvenim seksualnim identitetom, da izražava svoja pozitivna i negativna razmišljanja u vezi istog, da traži i pronalazi podršku za svoje seksualno ponašanje, da bude ohrabrena da istražuje svoj seksualni identitet kao validno ljudsko iskustvo (poput socijalnog ili profesionalnog identiteta).

Upoređivanje identiteta “Ovo je privremeno”

Zaljubila sam se u jednu devojkicu iz škole. Nisam verovala sebi da to može da mi se desi. I dalje ne verujem. Bila sam ubeđena da je to prolazno, ali sad znam da nije. Možda se sve to dešava, jer sam tinejdžerka, a možda i ne. Prijatelji me podržavaju, ali ja ne mogu da podržim samu sebe. Da li je ovo prolazno?

U ovoj fazi dolazi do mogućeg prihvatanja sebe kao žene kojoj se dopadaju druge žene, kao lezbejke ili nekako drugačije. Postoji potreba kod pojedinih devojaka da intezivno istražuju šire značenje toga: *Možda sam to, ipak, ja.*

Neke devojke i žene se u ovom periodu samootuđuju i bude im teško npr. da razumeju zašto se samoizoluju i da to prepoznaju ne kao sopstveni izbor, već kao posledicu života u društvu koje na razne načine podstiče atmosferu u kojoj se o nama kao građankama nikada ne govori ili se to čini na izrazito negativne načine.

Neke devojke i žene u ovoj fazi tuguju za raznim gubicima i stvarima kojih moraju da se odreknu u odmičućem procesu gradnje sopstvene seksualne orijentacije. Moguće je da kod nekih dođe i do promena na planu seksualnosti – dok se polako prihvata lezbejski identitet, održava se i heteroseksualni.

U lezbejskim zajednicama se često može čuti da devojke za sebe kažu da su biseksualne ili kvir, jer im je tako jednostavnije da komuniciraju sa okolinom. Posebno, ako je sredina netolerantna. Nekada je razlog tome i odbrambeni mehanizam poricanja, što je i razumljivo, jer je promena koja je za neke nastala prilično velika.

U ovoj fazi se, pojedine često izgovaraju da su njihova osećanja prema drugim ženama i devojka, kao i ponašanje u skladu sa istim *samo privremena* ili da je to *samo zaljubljenost u tu konkretnu ženu i ništa više od toga* i sl.

Podrška se u ovoj fazi sastoji u obezbeđivanju uslova za razvijanje sopstvenih definicija. Zato je dobro i korisno pronaći pouzdane informacije o lezbejskoj egzistenciji, zatim o lezbejskim i gej organizacijama, eventualno institucijama i profesionalcima i profesionalkama⁴ i njihovim publikacijama, kao i o njihovoj ponudi i preporukama programa za osnaživanje. Podržavajuće je ako imamo sa kim da razgovaramo o osećaju gubitaka i očekivanjima vezanim za heteroseksualni život. Neke devojke će i dalje zadržati nešto od “heteroseksualnog” identiteta: Nisam ni jedno ni drugo, zaljubljujem se u različite osobe bez obzira kog su pola/roda i sl.

⁴ Pogledati listu predloga na kraju brošure

Mogućnost da razgovaramo sa osobama od poverenja je ključna podrška bez obzira na to kako želimo da imenujemo svoju seksualnost. Razgovori su važni, jer nam pojačavaju osećaje sigurnosti i pripadanja uprkos osećaju drugačijosti, kao i razvijanju poverenja u sebe i sopstvene snage.

Tolerancija identiteta “Nisam jedina”

U ovoj fazi nastupa razumevanje poput – *Nisam jedina* i pojedine devojke i žene počinju da tragaju za drugim lezbejkama kako bi, između ostalog, izašle i na kraj sa osećanjem izolacije. Nekada drugima izgleda da smo izolaciju same izabrale, jer nam je teško npr. da pronađemo one sa kojima bismo razgovarale iskreno o sebi i na otvoren način, da se identifikujemo sa onima koje prepoznajemo da su nam slične po iskustvu, svakodnevnom jeziku, razmišljanjima i sl.

*Ako postoji još jedna lezbejka pored mene, onda postoji još hiljadu, počela sam polako da mislim i ja. Bilo mi je lakše. Sve je bilo lakše.*⁵

Reakcije u ovom periodu se uglavnom odnose na kreiranje jezika kojim mislimo i govorimo o svom seksualnom identitetu. To nije jednostavna situacija, jer iziskuje npr. da prepoznamo da nas to što imamo potrebu da budemo emotivno i seksualno povezane u odnosima sa ženama ne odvrća od drugih opcija, itd.

Kod mene se sve promenilo, ja sam drugačija. Imala sam jednu vezu sa devojkom. Trajalo je dva meseca. Bilo mi je prvi put i bilo je jako lepo. I sad mi je lepo, bez obzira što nismo više zajedno. Družimo se, čujemo se... I volela bih da je svim lezbejkama tako.

Pojedine devojke u ovom period naglašavaju razliku između sebe i heteroseksualnih osoba i tragaju za lezbejskom kulturom.

Dojadio mi je internet. Odgledala sam sve serije, filmove, spotove sa lezbejkama... Sada hoću realan život. Sve moje dugarice su strejt, a ja bih da se družim sa lezbejkama. Nije stvar toliko u tome da budem u vezi, da imam partnerku... Potrebno mi je druženje, razmena.

Za mnoge pozitivni kontakti vode ka pozitivnijem osećaju sebe, dok negativni usporavaju ili pak, zaustavljaju lični rast u pogledu razvoja seksualnog identiteta. Lične potrebe se odslikavaju u potrebi da sada budemo podržane u pronalaženju pozitivnih kontakata i korisnih informacija unutar lezbejske zajednice⁶, ali i u izražavanju i prevazilaženju sopstvenih osećanja stida i sramote, a koji imaju duboke korene u heteroseksizmu.

⁵ Šta ti srce kaže, *Lične priče lezbejki o coming out-u*, (str. 27), (ur. Ljiljana Živković), 2006., Beograd, Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava

⁶ *Na slovo na slovo... L* je jedan od dobrih primera kod nas i predstavlja program radionica koji već dugi niz godina uspešno organizuje i vodi Labris – lezbejska organizacija za ljudska prava iz Beograda

Društvo svakodnevno proizvodi i ponavlja različite obrasce kojima podstiče osećaj neadekvatnosti onih koji se ne osećaju ili identifikuju kao heteroseksualne osobe, pa tako i kada je u pitanju osramoćivanje žena kojima se dopadaju žene, npr. pretpostavljajući da mi nismo dovoljno vredne, da ne možemo imati decu, da smo ružne i isfrustrirane, pa zbog toga ne možemo naći “pravog” muškarca i slično. Zbog toga je važno da pronalazimo ljude, mesta i prostore u kojima se osećamo dobro.

Poznato je da čak i u najrepresivnijim društvima lezbejke, gej muškarci, biseksualne i trans osobe iznalaze načine da se nađu i upoznaju. Upoznavanje je veoma važno, naročito kada je okolina neprijateljska, kada ne pruža podršku ili nije svesna naših žudnji. Lezbejke upoznaju druge lezbejke u veoma različitim okruženjima, kao što su kafici, parkovi, preko prijatelja/prijateljica, u lezbejskim organizacijama, na putovanju, na Internetu. Osećaj sigurnosti i poverenja koji lezbejke imaju kada su aktivne u okviru svojih različitih socijalnih mreža se može čuti u slengu i pod nazivom *coming in*.⁷

*Biti u grupi za mene jeste bilo važno u smislu bolje spoznaje moga identiteta i ličnog ojačavanja. Nisu samo bili važni ljudi, nego i razni edukativni sadržaji kroz seminare, čitanje raznih knjiga... Posebno mi je bilo važno druženje i međusobna podrška sa jednim mojim prijateljem iz grupe. Bez bivstvovanja u grupi i uzimanja aktivnog učešća u radu, ja zaista ne vidim način na koji bih mogla da ojačam u svom identitetu. Moje sazrevanje u grupi je dobilo ubrzani tok i to u značajnoj meri. Šest meseci mog svakodnevnog intezivnog rada i učešća u životu grupe je proizvelo sasvim jasnu sliku o mom lezbejskom identitetu.*⁸

⁷ (ur.) Nikolić, Tea KAKO SE ORJENTIŠEMO?, Studija o seksualnoj orijentaciji, (str.96), 2004., Beograd, DEVE

⁸ Šta ti srce kaže, Lične priče lezbejki o coming out-u, (str.18), (ur. Ljiljana Živković), 2006., Beograd, Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava

Prihvatanje lezbejskog identiteta “Biću dobro”

Osećala sam da stojim sa obe noge na zemlji. Znala sam i da neću ostati bez daha na ulici zbog toga što sam lezbejka, zbog toga što bi neko to mogao da vidi u meni, na meni.⁹

U ovoj fazi žene i devojke uglavnom sve više prihvataju sebe i kažu: *Biću dobro*.

Pojedine devojke polako pripisuju pozitivna svojstva svom lezbejskom identitetu. Nastavljaju i kontinuitet u kontaktu sa lezbejskom i kvir kulturom. I dalje može postojati osećaj unutrašnjeg pritiska i pokušaj da se obezbedi neka vrsta ravnoteže između privatnog i javnog vidjenja sebe.

Pomirila sam se sa tim da sam lezbejka i idem tako kroz život. Mama me često pita da li ima neki dečko i meni je malo žao da joj kažem da nema. Ne znam zašto je to tako. Pa onda kažem ima, a u sebi mislim potpuno drugačije. Imam prijatelje kojima sam rekla. Moj najbolji drug je odlično to prihvatio. Uvek mogu da mu se obratim i da mu kažem sve. Nekoliko drugarica isto zna i podržavaju me. To mi je baš važno.

Tokom ovog perioda, akcenat je na učestalijim kontaktima sa drugim lezbejkama, seksualnim eksperimentisanjem i istraživanju lezbejske/gej/kvir subkulture. Kontakti sa drugim lezbejkama su važni, jer omogućavaju modele pomoću kojih devojke i žene uče neke nove načine da se izbore sa stigmom, da učine svoje žudnje i ponašanje legitimnim i time neutrališu ili bar smanje osećanje krivice, ali i da se upoznaju sa različitim identitetima i ulogama. Pronalaženje načina da izađu na kraj sa internalizovanom lezbofobijom može imati različite oblike. Nekada i kod nekih, na primer, izbegavanje seksualnih odnosa sa ženama može da pojača osećanje samomržnje i očaja.

⁹ Ibid, str. 53

Pojedine devojke i žene mogu da se identifikuju kao lezbejke, neke ne mogu još, neke se osećaju neodređeno, neke pokušavaju da se “provuku” (u kvir slengu to znači pretvaranje onih koji su nisu heteroseksualni da su strejt - *passing*, eng., *provlačenje*, doslovno – *proći kao neko, nešto, ili provući se*¹⁰) kao heteroseksualne pred svojim prijateljima, porodicom, na poslu ili u školi. Lezbejke u ovom periodu mogu voditi ‘dvostruki život’ koji je uslovno rečeno, podeljen na onaj heteroseksualni i lezbejski. Neke uranjaju u lezbejski/gej svet, zajednicu i imaju potrebu da gotovo potpuno izbegavaju strejt svet. Na kraju ove faze, devojke i žene postepeno i polako počinju da prihvataju sebe sa svojim lezbejskim, kvir ili nekim drugim imenom za svoj identitet.

*Naučila sam mnoge stvari o sebi, npr. koje strategije imam u vezi sa prihvatanjem same sebe. Coming out mi je zapravo pokazao moje lične resurse. Postala sam otvorenija za sebe.*¹¹

U ovom periodu ima različitih reakcija koje se odnose na prihvatanje ženske, lezbejske ili kvir samoidentifikacije. Istovremeno, život može da funkcioniše tako da je jedan deo “lezbejski”, a drugi je nešto drugo. Neke npr. sve manje održavaju kontakte koji su bili deo dotadašnje heteroseksualne socijalizacije. Mnoge započinju postepeno otkrivanje svog seksualnog identiteta. Pojedine devojke imaju sve više socijalnih *coming out*-a, uključujući i to da se osećaju opuštenijim kada su viđene u društvu onih koji se identifikuju kao gej/kvir i sl. Razmišljanja žena i devojaka o sopstvenom identitetu počinju da budu sve realističnija.

¹⁰ Fas, Dajan (ur.), *Unutra/Izvan, gej i lezbejska hrestomatija*, (str. 421), 2003., Beograd, Centar za ženske studije

¹¹ Vučaj, Sunčica, *Treći glas – coming out i lezbejke u Srbiji*, (str.70), 2009., Beograd, Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava. U elektronskoj verziji se može naći na: www.labris.org.rs

Potrebe koje sada mogu biti izražene se odnose na nastavak istraživanja tuđe i gubitka heteroseksualnih životnih očekivanja, ali i na različite mehanizme kao deo pounutarnjene lezbofobije. Pojedine devojke i žene mogu imati u ovom periodu potrebu za podrškom u donošenju odluka kome, gde, kada i na koji način da se autuju.

Ponos na svoj identitet “Želim da kažem drugima!”

Ono što je za mene u ovom trenutku bitno, jeste da mogu da im kažem da sam lezbejka. Oni možda neće uvek želeti da čuju, ali je meni važnije da ja mogu reći.

Ovde je izraženo osećanje ponosa na samu sebe i potreba da se kaže: *Želim reći drugima ko sam!* Neke se odlučuju da saopšte širem krugu ljudi da im se dopadaju druge žene, da su gej, kvir osobe, lezbejke ili nekako drugačije... Osim toga, neke osećaju i izražavaju izuzetnu ljutnju prema heteroseksualnim osobama i institucijama/kategorijama koje održavaju svoje ustaljene heteronormativne prakse koje onda rezultiraju različitim oblicima diskriminacije, a ponekada i nasiljem.¹²

*I hoću da je danas neko sutra
koje je već i juče
u kome smo se srele
i tek onako
najprirodnije
volele*

Čarna Ćosić, *Lutkice za devojčice*¹³

¹² Popadić, Dušica, *Pravo na lezbejsku egzistenciju u Srbiji*, (str. 35), 2006, Beograd, Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava

¹³ Mitro, Veronika, Stanković, Biljana, *Lutkice za devojčice, životna priča Čarne Ćosić (1974-2006)*, (str. 39), 2008., Novi Sad, NLO. Čarna Ćosić je bila lezbejska aktivistkinja, pesnikinja i jedna od osnivačica Novosadske Lezbejske Organizacije.

Neke od potreba u ovom periodu se odnose na dobijanje podrške za istraživanje heteroseksizma, kao i ličnih potreba u vezi sa osećanjem besa, zatim potreba za razvijanjem različitih veština za izlaženje na kraj sa raznim reakcijama koje proističu iz situacija razotkrivanja naše seksualnosti. U lezbejskoj zajednici smo primetile da u ovom periodu pojedine devojke odlučuju da se priključe aktivizmu i daju doprinos svojim iskustvom i idejama (ali to nije pravilo). Učenje da se odoleva sopstvenom odbrambenom stavu je takođe jedno od (mogućih) obeležja lezbejskog osnaživanja u ovoj fazi.

Sinteza identiteta “Osim što sam lezbejka, ja sam i...”

Ja sam ponosna što sam lezbejka. Nikada me nije bilo sramota, čak ni u onim prvim fazama spoznavanja, dok sam samo ćutala, ali nikad nisam negirala. Kada bih se ponovo rodila, opet bih bila isto – lezbejka!

Poslednja faza ovog modela označava stanje u kome seksualna orijentacija postaje samo jedan od aspekata, a ne i celokupan identitet.

Ovo je period u razvoju identiteta koga karakteristiše samoprihvatanje i opuštenost u vezi sa svojim lezbejskim identitetom pri čemu se on usvaja kao sastavni deo života. Postoje neke od internih i spoljnih aspekata identiteta u ovom periodu. Unutrašnji se npr. odnose na spajanje seksualnosti i emocionalnosti u jedno, a promena u kojoj se lezbejski identitet pomera sa prevashodno oblika ponašanja ili seksualnosti na situacije tako (počinje) da označava način života.

Ako sam lezbejka, to nije za mene stvar preispitivanja, a ponajmanje propitivanja. To je za mene egzaktnost.¹⁴

Lezbejski identitet se opaža kao punovredan i postoji osećaj zadovoljstva i sreće zbog toga. Spoljni aspekti se recimo mogu odnositi na odluke da se stupa u emotivne veze sa drugim ženama, zatim na spremnost za razotkrivanje identiteta novim osobama u životu i drugo. One žene i devojke koje još uvek nisu drugima otvoreno rekly o sebi ili svom identitetu su mnogo više voljne da razotkriju svoj identitet, posebno kada ih drugi pitaju o tome. Prolazeći kroz razne poteškoće da se autuju, nekima je ponekada u tom procesu lakše da umanje važnost svoje lezbejske egzistencije. Čitav ovaj proces je postepen i često intezivan, pa se nekada događa da se neke devojke i žene ponašaju prema opšte prihvaćenim rodnim ulogama u društvu i pritom niti pominju, niti negiraju svoj seksualni identitet pred drugima. Smatraju svoj identitet na neki način nevažnim i svoj privatni život čuvaju u određenoj tišini i ćutanju. One koje su osvestile svoj identitet i egzistenciju, na određeni način i sopstvenu internalizovanu homofobiju - postižu osećanje ponosa. Za mnoge je to ključno mesto na kome uzimaju učešća u odlučnoj borbi protiv homofobije, putem društvene i političke promene, uključuju se u aktivizam dajući svoj lični doprinos promeni svesti u društvu.

¹⁴ *Šta ti srce kaže, Lične priče lezbejki o coming out-u*, (str. 66), (ur. Ljiljana Živković), 2006., Beograd, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava

Iako ovde govorimo o sintezi identiteta, to ne znači da je ceo proces završen. Njega prati ponovno definisanje sebe kao osobe koja je sposobna da voli i bude voljena, da ostvari emotivne veze sa drugim ženama i oseća se ispunjeno u tim odnosima.¹⁵

U ovoj fazi postoji i želja za stabilnijom vezom koja uključuje fizičko i emocionalno privlačenje. Postoje pretpostavke da su veoma mlade devojke koje su ranije u svom životu razotkrile svoj identitet i pritom dobile punu podršku od osoba iz svog okruženja, recimo, mnogo lakše razvile samopoštovanje.¹⁶

U ovoj fazi dolazi do povezivanja ‘unutrašnjih’ i ‘spoljnih’ identiteta u integrisani samoimidž, koji predstavlja kontinuirani proces koji onda traje do kraja života. Veze koje nastaju u ovom periodu su sa mnogo više zajedničkog poverenja i uspešnije su nego one koje su nastajale u prvobitnim periodima. Takođe, neke su u međuvremenu, radom na sebi izgradile veštine koje im pomažu da se bolje snalaze sa pritiscima i problemima na koje nailaze u svom životu. Moguće reakcije se, dalje mogu odnositi na nastavak ljutnje na heteroseksističke koncepte, iako je to u ovoj fazi sniženog intenziteta. Na ovom nivou manje se primećuje dihotomija između homoseksualnog i heteroseksualnog sveta.¹⁷

Pomenimo još jednom da ovo nije jedini mogući pogled na razvoj lezbejskog identiteta u kontekstu *coming out*-a. Postoje i mnogi drugi načini da se možda i bolje razume ovaj proces. Neki na razvoj identiteta više gledaju kao na kretanje stazom napred-nazad, nego linearno kako smo to, recimo mi ovde razmatrale.

¹⁵ Karleuša, Maša, *Coming out proces i mentalno zdravlje homoseksualaca*, (str. 59), 2007., Beograd, Queeria centar za promociju kulture nenasilja i ravnopravnosti.

¹⁶ Ibid, str. 60-61

¹⁷ Popadić, Dušica, *Pravo na lezbejsku egzistenciju u Srbiji*, (str. 35), 2006., Beograd, Labris – organizacija

Prema nekom drugom razmišljanju, jednog dana možemo osetiti ponos zbog svoga identiteta, ali već narednog dana možemo osećati (samo) toleranciju identiteta. U svakom slučaju, uvek je dobro tragati za informacijama koje nam pomažu da razumemo procese koje smatramo važnim za naš život.

Zaključimo - ako postoji odudaranje ili neuklapanje u šest ovde obrazloženih stadijuma modela razvoja identiteta, to ne znači da mnoge od nas neće postati osobe koje ostvaruju ispunjavajuće veze i odnose sa drugim ženama i osećati se dobro sa svim svojim identitetima i biti ponosne na svoj proces osnaživanja.

Odgovornost u zajednici: coming out je OK

Autovanje je proces koji nikada zapravo ni ne prestaje, jer živimo u heteronormativnom svetu gde se pretpostavlja/smatra da su sve osobe heteroseksualne. Sretanjem novih osoba u životu, mi delimično ili u potpunosti obnavljamo i celokupan proces autovanja.

U lezbejskoj zajednici se često priča o autovanju i to je razumljivo. Postoji puno dobrih razloga koji se nalaze u poruci "Autuj se!". Pretpostavimo, ako bismo se sve autovale, svakako bi socijalna promena koju bismo tim činom proizvele bila brža (veća). To nije jednostavno iz više razloga, no pomenimo ovde samo neke ključne. Postoje lezbejke koje *coming out* smatraju veoma bitnim, ali su društvene prilike za njih u toj meri opresivne da su praktično izuzete iz mogućnosti da (pro)govore o svom lezbejskom identitetu (često je tako kada su u pitanju Romkinje, trans žene, azilantkinje i dr).

Dešava se ponekad da one koje nisu "aut" nenamerno 'opterećuju' one koje to (više) nisu, pa samim tim i na neki indirektni način i njihovu borbu u heteroseksističkom svetu.

Ja sam lično najviše problema sa svojim partnerkama imala baš zbog činjenice da one nisu imale hrabrosti da učine javnim svoj identitet. Jako nas je to uslovljavalo i kočilo, iako je to mnogo više bio deo njih, nego mene. Ali je posredno i mene uslovljavalo i to mi je veoma smetalo. Meni je bilo prirodno da budem aut, a sa druge strane sam morala istovremeno da to gušim u sebi.

Ono što nam je važno da kažemo na ovom mestu jeste da vrednost koju lezbejska zajednica podstiče i uči jeste da je neopravdano vršiti pritisak na neku da se autuje, kao i isključivanje neke jer “nije dovoljno” “aut” ili zato što je “još uvek” strejt (heteroseksualna) i sl. Coming out je dobrovoljni čin i svaka zna najbolje za sebe kada je pravi trenutak da to učini. Ponekada je korisno da jedne druge sa nežnošću i pažnjom podsetimo na to.

Autovanje u pogrešno vreme može imati i nepovoljne i neplanirane psihološke, socijalne i ekonomske posledice. Gorka je istina da su lezbejke gubile (i dalje ponekad gube) posao, prijatelje, krov nad glavom, mogućnost nasleđstva, jer su se autovale u svojoj okolini koja to nije prihvatila. Recimo strah da ćemo biti odbačene od porodice i da će nam njihova ljubav i podrška biti uskraćene ako se autujemo je jedan od najprisutnijih. Za nas u lezbejskoj zajednici je važno načelo da imamo i razvijamo empatiju prema ogromnom strahu koji imaju one koje (još uvek) ne mogu da se autuju u svojim sredinama, porodici, na radnom mestu, fakultetu ili školi, a za neke i u javnom životu.

U sredini u kojoj živimo, stvaramo, družimo se...teško je sakriti ko smo. A samim tim što smo mi žene koje ne želimo da krijemo ko smo i koje želimo da naše postojanje bude vidljivo, a ne maskirano normama iza kojih moramo da se krijemo, mi to javno pokazujemo, mi se zalažemo da naše postojanje bude vidljivo i prihvaćeno.

Naglasimo i ovo na gotovo samom kraju: coming out jeste važna, ali svakako nije niti jedina, niti naša najvažnija tema. Našu pažnju i interesovanja zaokupljaju i mnoge druge teme!

Pretpostavljamo da je na nama samima odgovornost da pronademo tu ravnotežu u komunikaciji sa heteroseksualnom sredinom.

SMERNICE - šta je važno znati

- ◇ *Coming out* je postepeni i doživotni proces
- ◇ Nijedna od nas nije u potpunosti “aut”, niti “in”, iako se autujemo čitavog života
- ◇ Mi smo te koje odlučujemo kada, kome i na koji način ćemo se autovati
- ◇ Ne autujemo drugu, bez njenog pristanka/dozvole
- ◇ Brinemo se sa pažnjom o sebi, autovanje je uglavnom intezivan proces
- ◇ *Coming out* nije jedina i najvažnija tema koja interesuje lezbejke
- ◇ Dobro je pronaći mogućnost da sa nekim razgovaramo, čak i ako je tvoja okolina zatvorena (pogledaj listu na kraju)
- ◇ *Coming out* koji nas ispunjava je dovoljan razlog za proslavu
- ◇ Širenje znanja i sopstvenog iskustva u zajednici je važno

Grafit na obali reke Nišave, Niš, 2012

Literatura:

- (ur.) Fas, Dajan, *Unutra/Izvan, gej i lezbejska hrestomatija*, 2003. Beograd, Centar za ženske studije
- (ed.) Golden, Karla, *Diversity and Variability in Women's Sexual Identities, Lesbian Psychologies, Explorations and Challenges*, Boston Lesbian Psychologies Collective University of Illinois Press, 1987. Urbana and Chicago
- Karleuša, Maša, *Coming out proces i mentalno zdravlje homoseksualaca*, 2007. Beograd, Queeria centar za promociju kulture nenasilja i ravnopravnosti
- Mitro, Veronika, Stanković, Biljana, *Lutkice za devojčice, životna priča Čarne Ćosić (1974-2006)*, 2008, Novi Sad, Novosadska Lezbejska Organizacija
- (ur.) Nikolić, Tea, *KAKO SE ORJENTIŠEMO? Studija o seksualnoj orijentaciji*, 2004. Beograd, DEVE
- Popadić, Dušica, *Pravo na lezbejsku egzistenciju u Srbiji*, 2006. Beograd, Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava
- Vučaj, Sunčica, *Treći glas – coming out i lezbejke u Srbiji*, 2009. Beograd, Labris- organizacija za lezbejska ljudska prava
- (ur.) Živković, Ljiljana, *Šta ti srce kaže, Lične priče lezbejki o coming out-u*, 2006. Beograd, Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava

Organizacije i institucije za podršku:

Novosadska Lezbejska Organizacija (NLO), Novi Sad, Savetovalište
za lezbejke, kontakt: podrska.nlo@gmail.com

SOS Konsultacije za lezbejke, Gayten LGBT – Centar za promociju
LGBTIQ prava, Beograd, tel: 011 292 0067,
ponedeljkom od 17-20h, e-mail konsultacije:
sos.lezz@gmail.com

Labris – lezbejska organizacija za ljudska prava, Beograd
www.labris.org.rs

Siguran puls mladih, Program podrške roditeljima LGBT dece,
Beograd www.spy.org.rs

Zavod za zdravstvenu zaštitu studenata, Savetovalište za
seksualnu orijentaciju, Beograd, www.studpol.rs

PROSTOR ZA TVOJE BELEŠKE

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.837

305-055.3

Вучај Сунчица, 1973 -

Lezbejski intimni rečnik: coming out /
Sunčica Vučaj — Beograd: Gayten ; Novi Sad
Novosadska lezbejska organizacija, 2013
(Novi Sad: Mardox). 28 str. : ilustr. ; 21 cm

Tiraž 600. - Napomene i bibliografske
reference uz tekst. - Bibliografija: str. 24.

ISBN 978 - 86 - 909005 - 4 - 1 (Gayten)

а) Лезбејке

COBISS.SR - ID 204237836